

Rosa Toran **doctora en història**

"Roig va entrar en un territori verge"

La seva publicació va suposar un abans i un després en l'estudi dels deportats catalans als camps nazis. Quaranta anys després, el volum elaborat per Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis* (Edicions 62), continua sent un dels treballs de referència bàsic per a qualsevol estudiós de la matèria. La nova edició de coberta blanca que acaba de treure Edicions 62 té una extensa introducció de la historiadora Rosa Toran, que contextualitza i explica les condicions en què Montserrat Roig va dur terme la redacció de l'obra. Doctora en història, Rosa Toran és autora de diversos assajos, entre els quals *Vida i mort dels republicans als camps nazis* (Proa, 2002), *Els camps de concentració nazis. Paraules contra l'oblit* (Edicions 62), *Joan de Diego. Tercer Secretari a Mauthausen* (Edicions 62, 2007) i és la presidenta de l'Amical Mauthausen. Aquesta entitat sense ànim de lucre fundada el 1962 dona suport als deportats als camps nazis i vetlla per preservar la memòria històrica d'aquest episodi fosc i encara no del tot esclarit d'Europa.

Quina història s'amaga darrere d'aquest volum de Roig?

A la Montserrat Roig l'encàrrec d'escriure aquest estudi li cau del cel perquè, tot i que havia publicat alguns articles, no s'havia plantejat tractar més aquest tema, però Josep Benet tenia molta capacitat de convenciment. Roig comença amb una feina que havia de ser curta i al final s'allarga gairebé quatre anys. Ja no només pel volum de feina sinó pel tipus de persones amb les quals ha d'establir contacte i unes relacions molt especials, perquè amb un antic deportat no es podia fer una entrevista qualsevol.

Quina relació va establir amb els entrevistats?

Una part dels entrevistats ja havien fet de la memòria un objectiu, però d'altres era la primera vegada que s'obrien i explica-

ven la seva experiència. Davant d'això, quina posició ha de prendre l'entrevistador? Primer establir complicitats, no només polítiques, que hi eren, sinó sobretot des del punt de vista emocional. Al final va establir llaços efectius, va haver de respectar molt els silencis dels interlocutors i esperar, perquè de vegades no estaven disposats des del punt de vista anímic.

Com la va afectar? Comenta que va arribar a tenir malsons...

Va entrar en un món que aquí es coneixia poc i estava molt tancat en els cercles dels supervivents. A França no tant, però ella era una dona jove que desconeixia el que havia estat l'exili i el que havia comportat. Per a ella va ser entrar per un territori verge, tant pel moment en què vivia Espanya, com per la generació a la qual ella pertanyia.

Com pot ser que encara no s'hagués parlat gaire de la deportació, quan va engegar el treball, el 1973?

S'havia parlat en algun llibre publicat, però de menys envergadura. Ella, en canvi, aconsegueix un ventall significatiu de testimonis, cinquanta, i això dona el caràcter pioner i monumental al seu treball. Aleshores molts supervivents estan vius i en condicions de parlar.

Què va representar per als republicans el treball de Montserrat Roig?

L'impacte personal que significa treure a la llum una experiència, i alhora Montserrat Roig va apuntar a allò en què tots els deportats insistien: que la seva deportació no havia estat fruit de l'atzar, sinó fruit d'una política d'amistat i connivència entre l'Espanya de Franco i l'Alemanya nazi, i això era posar damunt la taula un tema que ara sembla que tothom té clar, però quan ella comença el llibre Franco encara és viu.

Va patir alguna mena de censura?

Va intentar estirar el fil de Ramon Serrano Suñer, però va ser una barrera. Va seguir interpel·lant, al marge d'una conver-

sa en la qual no va treure l'aigua clara, sí que amb el pas del temps va escriure diferents articles per insistir que calia posar damunt la taula la responsabilitat política de la deportació republicana, que és un col·lectiu que té una uniformitat des del punt de vista polític, perquè tots són republicans antifeixistes que han combatut en la guerra o que han hagut de marxar a l'exili. No és el mateix que la deportació de la població civil jueva o gitana.

S'ha acabat reconeixent finalment?

Ara està més reconegut, però dins l'opinió general hi ha poca consciència que hi va haver republicans deportats i en connivència amb la dictadura. Això no ha tingut acceptació dins la percepció del passat que es té encara avui dia.

Sosté que Roig no va evadir temes controvertits. Quins serien?

Temes molt lligats amb el que arrenca de la guerra d'Espanya: la divergència d'estratègies entre comunistes i anarquistes, això segueix viu però es revifa sobretot en els anys de la guerra freda, i es donen versions divergents d'alguns episodis que van passar als camps. Per exemple la mort de Joan Bisbal. Finalment la Montserrat Roig va oferir una versió que s'ajustava als fets: que va morir per unes

ELS CATALANS ALS CAMPS NAZIS
Montserrat Roig

Pròleg: Rosa Toran
Editorial: Edicions 62
Barcelona, 2017
Pàgines: 944
Preu: 23,90 euros

campes, que són menys, són capturats ja no a l'any 40, sinó més tard, el 43 o el 44, i aquests són els que s'han incorporat a les xarxes de la resistència, i aleshores van a parar amb la resta de presoners de nacionalitat francesa, belga, etc.

Quin percentatge de republicans catalans van morir?

A Mauthausen, el més gran, hi moren el 65% i als altres la mortalitat no és tan alta perquè hi estan menys temps.

Pel que fa a la tasca d'investigació que va fer Roig, com es valora avui dia?

És una obra de referència. Ella no va emprar una metodologia d'historiadora perquè no ho era. Simplement recull el que li expliquen, i després ho contextualitza des del punt de vista històric i ho fa molt bé amb la bibliografia que pot consultar aleshores. Per tant, no hi ha anàlisi comparativa.

Què falta ara en l'estudi dels camps?

Tenim la llista que ella va fer i ara, en aquests moments, tenim informació completa de tots els morts i també dels altres camps que Roig no tracta. Tenim dades bastant precises del conjunt dels

Rosa Toran
ha escrit el pròleg
de la reedició
ANDREU PUIG

Roig treu a la llum la implicació de Franco

circumstàncies tràgiques atesa la confusió que hi va haver les hores posteriors a l'alliberament del camp i grups que van actuar pel seu compte, i es va produir aquest trist episodi.

Dins el camp hi havia faccions, però?

No, hi va haver molta solidaritat, però és evident que qui va tenir un paper més decisiu en aquestes mínimes xarxes clandestines al camp va ser el Partit Comunista, segurament perquè la seva trajectòria d'organització era més forta que en el cas dels anarquistes.

Parla de l'experiència decebedora que va tenir amb Jorge Semprún. Què va passar?

No ho conec. M'ajusto al que ella va explicar. Puc aventurar que Jorge Semprún no serà un militant de la memòria, de la deportació, fins molt més endavant. Quan escriu *El largo viaje* ja han passat moltes coses. Però Roig no va sentir que fos un testimoni que pogués incloure, perquè no en va treure gran cosa.

Quina particularitat té la deportació dels catalans respecte a la dels jueus.

Són catalans però no necessàriament catalans, perquè ella mateixa es troba que és difícil de definir aquest concepte, perquè també hi ha els que neixen aquí, o hi són detinguts, alguns entrevistats no són

catalans. És un col·lectiu força homogeni. En el cas dels jueus, hi ha gent de tota mena de creences, ideologies, classes socials, en el cas dels deportats, la majoria són homes que han lluitat durant la guerra, antifeixistes i exiliats. Per tant, també això facilitarà que la mala vida que porten als camps està compensada perquè hi ha unes xarxes que venen d'enre, de gent que ha fet la guerra al mateix lloc, i així s'ajuden entre ells.

La majoria va anar a Mauthausen per fer treballs forçats. Per què?

Aquestes eren els que estaven a França i els havien enrolat a les companyies de treballadors estrangers. Van ser empresonats pels alemanys i van anar a parar als camps de presoners de guerra a Alemanya, i a través de les converses entre Salvador Suñer, que va a Berlín, es dona l'ordre al cap de la Gestapo perquè puguin ser deportats. En canvi, hi ha presoners de guerra d'altres nacionalitats que mantindran aquest estatut, però els espanyols la perden. Van a parar a Mauthausen, un camp nou, i són una mà d'obra barata molt valuosa des del punt de vista de la mentalitat dels nazis: homes joves, un camp que ha d'estar en construcció, a Àustria. Els que van a parar a altres

deportats i de tots els camps i comandos. Sempre hi haurà llacunes, però s'han obert arxius, tenim una base de dades bastant completa. Una de les vies menys estudiades és la que investiga les persones que moren en els transports, i les que, des de França, són enviades a Alemanya a treballar en fàbriques i empreses. Sabem d'alguns casos que, per fer sabotatge o intentar fugir, acaben en un camp. D'aquest grup de treballadors forçats, doncs, ens falta informació.

Cada vegada queden menys testimonis vius i familiars dels deportats. La preocupa com es preservarà la memòria?

Ara queden uns vint-i-cinc republicans vius i a França, uns quants més. Els d'Amèrica estan tots morts. Això no és un tema nou sinó que fa anys que, per raons biològiques, la majoria han desaparegut. Aquest és el repte de l'Amical i es va fer el relleu amb els nets, etcètera. Des de l'Amical fem molta feina per tal de mantenir viva aquesta memòria i tenim una xarxa d'instituts adherits catalans, espanyols, francesos, alemanys i de la resta de l'Estat, i fem visites als camps amb els estudiants perquè no s'oblidi el que va passar. *